

עדים ואמרו שהרג שור זה את הנפש] וחייב הוא סקילה, ומיהו לא ידעי העדים אי תם הוה ופטור מכופר, אי מועד הוה וחייב אף כופר, ואמר מריה דמועד הוא [והודה בעליו שמועד הוא] —

ובאופן זה משלם הוא כופר על פי עצמו, כי השור הוא בסקילה על פי העדים, שבין תם ובין מועד נסקל, ואין אנו צריכים להודאתו אלא לענין כופר, והרי כופר אינו קנס שלא ישלם על פי הודאתו —

ולכן היבא דליבא עדים לחייבו סקילה ואי אפשר לחייבו בכופר, הרי הוא משלם דמים על פי עצמו.

אבל גבי עבד, שאינו משלם קנס על פי עצמו, והיכי דמי, כלומר, באיזה אופן משכחת לה שאינו משלם קנס על פי עצמו, ולא יהיה בזה חסרון ש"אם אין השור בסקילה, אין הבעלים משלמים דמי עבד", דאי אתו עדים ואסחידו ביה דקטל ונתחייב סקילה, ומיהו לא ידעי אי תם הוה ופטור מדמי עבד, אי מועד הוה וחייב אף בדמי עבד, ואמר מריה "מועד הוא", דלא משתלם קנס על פי עצמו, שהרי שלשים של עבד קנס הם, שאינו משתלם על פי עצמו —

בקנס היא עוסקת, אבל דמים באמת מחייב. (14)

ומיהו, שינוייה דחיקא, לא משנינא לך [איני רוצה להשיבך תשובות דחוקות], ולכן אימא לך:

אידי ואידי [הן הרישא והן הסיפא] עוסקות בחיוב דמים כשאר נזקים; ודקשיא לך: מאי שנא שבהריגת בן חורין על פי עצמו שאינו חייב כופר משום דאין השור בסקילה, מכל מקום הוא משלם דמים; ואילו בהריגת עבד על פי עצמו שאינו משלם קנס משום שאין השור בסקילה [ומשום שהודה בקנס], אין הוא חייב דמים; תשובתך:

מיהו, מכל מקום יש חילוק בין דמים של בן חורין שהוא משלם על פי עצמו, כמבואר ברישא, לבין דמים של עבד שאינו משלם על פי עצמו, כמבואר בסיפא. וטעם החילוק הוא:

בן חורין, דמשלם אף כופר על פי עצמו, והיכי דמי שישלם כופר על פי עצמו, אף על פי שאין השור בסקילה על פי עצמו, ואין הבעלים משלמים כופר:

דאי אתו פהדי ואסחידו ביה דקטל [אם באו

בזה בהערה 1 בעמוד ב.

וב"שיטה מקובצת" ד"ה אי דמים — בשם הר"ש ז"ל — דחה פירוש רש"י, מכח המשך הגמרא, [ויתבאר שם בהערות], ולדבריו פירוש הסוגיא היא כפשוטה, והכי קאמר אביי: אם כדברך שהמשנה עוסקת בחיוב דמים, אם כן משמע שבעבד אפילו דמים אינו משלם, וזה פשיטא ליה לאביי שאין לפוטרו מחיוב דמים, כשאינו מתחייב קנס בפועל.

14. תמהו התוספות: מה תירוץ הוא זה?!

ופירושו, שיש מקום לפרש את המשנה כך: אם אמר המית שורי את פלוני, הרי זה משלם תשלומין שחייבו הכתוב כגון כופר על פי עצמו, ומשלמו בתורת דמים [היינו כמאן דאמר "דמי נזק"]; אבל עבדו של פלוני, תשלומין שחייבו הכתוב דהיינו שלשים של עבד לעולם לא ישלם על פי עצמו, שהרי בתורת דמים משלם הוא כפי שויו של העבד, ולא תשלום קצוב.

לכן, היבא דליכא עדים לחיבו סקילה וקנס, לא משלם אפילו דמים.⁽¹⁾

מתיב רב שמואל בר רב יצחק לרבה שחילק בין כופר לדמי עבד, מהא דתניא:

כל שחייב בהריגת שור לבן חורין, חייב בהריגת שור לעבד, בין בכופר [מפרש לה ואזיל], **בין במיתה של השור**, כלומר: כשם שבבן חורין בין בתם בין במועד בין שהרג גדולים ובין שהרג קטנים, הרי הוא חייב מיתה, כך גם כשהרג את העבד.

1. נתקשו טובא הראשונים והאחרונים **בביאור הגמרא**, שהרי על דמים כשאר נזקין אנו דנים, ולמה יהא תלוי דין ההודאה בהם, בדין הודאה בכופר ובקנס?! וראה מה שכתב בזה ב"שיטה מקובצת" בשם הרא"ה, הראב"ד ותלמידי הר"פ.

וב"אור שמח" [נזקי ממונ י יד] ביאר, דהנה מודה בקנס שהוא פטור אינו משום שאין אנו יכולים לחייבו על פי הודאתו, שהרי כשמודה בקנס הוא פטור אף אם באו עדים אחר כך, ולמה אין אנו אומרים שנחייבנו על פי עדים ודל הודאתו מכאן, ובהכרח, כיון שהודה על פי עצמו בבית דין פטרתו תורה מלשלם והוא כאילו שילם בבית דין, שהודאתו במקום תשלומים עומדת, ואם כן איך יתחייב דמים, כיון דיש כאן הודאה, דבמקום דמתחייב השור מיתה ונתחייב הבעלים שלשים של עבד נפטר בזה, אם כן השתא שלא נתחייב השור מיתה וליכא דין [קנס] של עבד, אינו מתחייב דמים, דתוכל לומר דכבר שילם קנס בהודאתו, דהרי נתחייב פה בדין על פי הודאתו ונפטר בה, אבל כופר לאו קנסא הוי, ובמקום דאין צריך הודאתו, רק על חיוב הכופר, כגון דמודה דהוא מועד צריך לשלם גם על פי עצמו, רק יש כאן סיבה צדדית והוא מה שלא נתחייב השור מיתה על פי הודאתו, לכן משלם דמים, דלא תוכל לננות ההודאה לתשלומין, וזה פשוט".

ותמה עליו ב"אילת השחר", כי אילו היה כל החסרון כשהודה בשלשים של עבד רק משום "מודה בקנס פטור", אכן היה מקום לדון

שהודאתו במקום תשלומין, וכשם שאם שילם קנס אינו משלם דמים, כך כשהודה הרי זה כאילו שילם; אבל בנידון דידן הרי מלבד מה שהוא "מודה בקנס פטור", הרי אין כאן חיוב קנס כלל, שהיות ואין בהודאתו די כדי לחייב את השור בסקילה, ממילא פטור הוא מן הכופר, ובאופן זה אין לדון את הודאתו במקום תשלומין, ראה שם. [ואין לומר, שלא אמר רבה אלא בכופר שהוא פטור משום שאין השור בסקילה, ולא בעבד [ונחלק בזה על ריש לקיש], שהרי משמע בהמשך הסוגיא, שרבה מודה לריש לקיש], וראה היטב מה שכתב "חזון איש" הובא בליקוטים כאן.

וב"ברכת שמואל" סימן כז פירש בשם הגר"ח פירוש מחודש, שה"דמים" הנזכרים כאן נלמדים מדין כופר וקנס, שאף על גב שחיוב הכופר והקנס הוא דין בעד הנגיחה וחיוב כפרה הוא, מכל מקום חייבה התורה במקום שאין כופר וקנס, דין נזיקין וחבלה במיתת האדם, שעשתה התורה מיתת עבד ואדם לחבלה ונזיקין במקום שאין כופר וקנס, ועל פי זה ביאר את חילוק הגמרא, ראה שם שהאר"ך.

[והנה הסוגיא בהמשך מתבאר לראשית רק לפי דרך זו, וכפי שיתבאר; וראה גם בלשון הראב"ד, שיש להעמיס בדבריו את דברי הגר"ח; אך ראה בהערה לעיל בעמוד א, שלשון רש"י לעיל בעמוד א משמע, שהחיוב הוא כשאר נזיקין דעלמא, ודלא כהגר"ח.

ומיהו יש לפרש על פי דרכו, שאכן מתחילה שאמר רבה לפרש את המשנה בחיוב דמים,

איכא דאמרי:

הוא רב שמואל בר יצחק — מותיב לה [הקשה על רבה], והוא עצמו מפרק לה [מיישב את הישוב הבא], ואיכא דאמרי: לא רב שמואל בר יצחק עצמו יישב, אלא אמר ליה רבה:

לא כאשר פירשת שהברייתא באה לומר, שכשהוא מודה על פי עצמו שהוא חייב דמים בבן חורין, הרי הוא חייב דמים בעבד; אלא הכי קתני בברייתא:

כל שחייב בבן חורין בכוונה על פי עדים כופר, כלומר: כל שחייב בבן חורין כופר, והיכי דמי: כגון שהיה בכוונה ועל פי עדים, וכסתם חיוב שהוא על פי עדים —

באופן זה הרי הוא חייב בעבד כנס — (3)

וכל שחייב בבן חורין שלא בכוונה על פי

והלוא תיקשי: האיך אמרו ששוה העבד לבן חורין לענין כופר, והרי כופר בעבד מי איכא, וכי יש כופר בעבד, והרי קנס שלשים שקלים הוא משלם ולא כופר!?

אלא לאו בהכרח שכוונת הברייתא אינה לכופר עצמו אלא לדמים של הניזק, וכך הוא פירוש הברייתא:

כל שבעל השור מתחייב דמים בהריגת בן חורין, וכגון שהודה על פי עצמו שאינו מתחייב כופר כי אין השור בסקילה —

כך הוא גם לגבי דמי עבד, שאם הודה על פי עצמו אף שאינו חייב קנס [שהרי אין השור בסקילה, וגם מודה בקנס פטור], הרי הוא משלם דמים.

ואם כן תיקשי לרבה, שחילק בין בן חורין שמשלמים את דמיו בהודאת בעל דין, לבין עבד שאין משלמים את דמיו בהודאת בעל דין!?! (2)

ביאור דבריו, כיון שלפי רש"י נחלקו רבה ואבבי אם יש דמים להריגת אדם, שרבה סובר לפי תירוץ הגמרא שבכופר יש דמים כשהודה אף שאין חיוב סקילה, ואבבי סובר שאם אין כופר או קנס אין גם דמים, אם כן מברייתא זו שמביא רב שמואל בר יצחק כל שכן שתיקשי לאבבי, למה יש דמים בעבד; ואין זה במשמעות הגמרא, דבפשוטו, רב שמואל בר יצחק מסייע את שיטתו של אבבי!?

ואם תאמר: וליטעמך נמי תיקשי, כי בהכרח אין ברייתא זו כאבבי, שהרי לדעתו כשהודה על פי עצמו יש חיוב כופר ולא דמים!?! ראה מה שנתבאר בזה ב"שיטה מקובצת" כאן בשם תלמיד הר"פ.

3. כלומר: הא דקשיא לך: כופר בעבד מי איכא, לא תיקשי שהכוונה בעבד הוא לקנס.

כוונתו היתה לסתם דמים וכשאר נזיקין, אלא שמכח קושיית אבבי, חזר בו רבה שאין לחייבו כשאר נזיקין, ומיהו חיוב דמים אחר יש ומתורת כופר וקנס, ובוהו שפיר יש לחלק; ובוהו יתבאר מה שאמר רבה שיכול היה לענותו שינוי דחוק, אך יענהו שינוי מרווח, והרי אם יש לו שינוי מרווח, למה להכנס בדיחוקים!?! ולפי זה, הכי קאמר: יכול הייתי לעמוד בדברי הראשונים על ידי שינוי דחוק, אך לא אעשה כן ואחזור בי כדי שיהיה השינוי מרווח].

2. ב"שיטה מקובצת" לעיל על דברי אבבי "אי דמים אמאי לא", הביא את פירוש רש"י, שפירש: אם תמצו לומר שיש חיוב דמים להריגת אדם, אם כן היה לנו לחייב גם בעבד, דמים, והביא בשם הר"ש להקשות: אם כן הא דמותיב רב שמואל בר יצחק לרבה תיקשי נמי לאבבי!?

שלא בכוונה, בזה אין חילוק בין כופר לקנס, וכשם שבכופר היות ואינו משלם כופר שהרי אין השור בסקילה, מכל מקום משלם דמים, כך גם בעבד משלם דמים, היות ואינו משלם קנס.⁽⁴⁾

אמר תמה ליה רבא לרבה: אי הכי כדברין, דשורו שלא בכוונה⁽⁵⁾ שאינו בתורת כופר משלם דמים, כיון שיש דמים למיתת אדם במקום שאין כופר וקנס, אם כן, אף אשו שיצאה והרגה שלא בכוונה ועל פי עדים,⁽⁶⁾ נשלם דמים שהרי ישנה בתורת נזקין.⁽⁷⁾

ומפרשינן: ומנא ליה לרבא דלא משלם, מנין לו לרבא שאינו משלם דמים באש?

עדים, דמים, כלומר: כשם שאם היה השור הורג שלא בכוונה, ומיהו על פי עדים ולא על פי הודאתו, חייב הוא דמים, שהיות ואין השור בסקילה כשהרג שלא בכוונה הרי הוא חייב דמים —

חייב גם בעבד שלא בכוונה על פי עדים — דמים, כלומר: כך הדין הוא גם בעבד, שאם עשה שלא בכוונה ומיהו על פי עדים [שאינו בכלל "מודה בקנס"], חייב הוא דמים, ומשום, שעד כאן לא אמר רבה לחלק בין בן חורין לעבד לענין דמים, אלא במקום שהודה, וכטעם שנתבאר בגמרא לעיל [היות ומצינו חילוק ביניהם לענין הודאה גבי גוף הכופר וגוף הקנס], אבל במקום שהיה זה

7. א. נתבאר על פי לשון רש"י; והיה נראה לבאר כוונתו, על פי מה שנתבאר לעיל בביאור סברת אב"י שחולק על רבה וסובר שאין דמים, שהוא משום שחייב הכופר והקנס שחידשה תורה פוטרותו מכל שאר חיובי ממון; ומאב"י לא שמענו אלא כשהטעם שאינו חייב כופר וקנס הוא בחסרון ראיה, אבל המעשה עצמו מעשה גמור הוא לחיובו כופר וקנס, ולכן פוטר הוא את הממון, אף שבפועל אין כאן חיוב כופר וקנס; ואילו רבא בא להוסיף ולומר: אם כדברין שבמקום שבמציאות אין כופר וקנס כי אז חוזר חיוב הדמים למקומו, אם כן כשאינו הורג שלא בכוונה ישלם דמים; אלא ודאי שהפטור הכלול בחידוש התורה של חיוב כופר וקנס, הוא פטור מוחלט, לא רק כשבמציאות משלם כופר וקנס, ולא רק כשהמעשה מחייב כופר וקנס, אלא אפילו לגבי אישו שבה אין שום אופן שיתחייב כופר וקנס, מכל מקום כיון שעל הריגת אדם על ידי ממון חידשה התורה כופר וקנס, שוב לעולם לא יתחייב דמים על הריגת אדם על ידי ממון, וראה לשון רש"י בד"ה עבד כפות לו

4. העיר הראב"ד [הובא ב"שיטה מקובצת"], שהמבואר בגמרא "וכל שחייב בכך חורין שלא בכוונה וכו'", לכאורה לא היתה הגמרא צריכה לאומרו, שהרי כבר נתבארה הבריייתא; "אלא משום דקשיא ליה, אם לא היה שם אלא חיוב מכופר וקנס, מה בא ללמדנו, ומה לנו להקיש עבד לבן חורין, והלא שניהן פשוטין, זה לכופר וזה לקנס; אלא לאו, הכי קאמר: יש מקום שהן חלוקין בתשלומין ואף על פי שהן שוין בדיבורם ובעדותן, ויש מקום שהם שוין גם בתשלומין, ומאי ניהו שלא בכוונה על פי עדים, דלענין תשלומי דמים מכל מקום עדים בעינן".

5. רש"י כתב: "אי הכי דשורו שלא בכוונה על פי עדים דליתיה בתורת כופר משלם דמים", ובפשוטו, לשון "על פי עדים" לאו דוקא, שעדים והודאה לענין כופר דבר אחד הם, וראה הערה 6.

6. בפשוטו, לאו דוקא "על פי עדים", כי לענין אש אין אנו דנים אלא ממון ולא קנס, ומה לי על פי עדים מה לי על פי עצמו.

לו שהיה לו לברוח, ונשרף עמו, הרי הוא פטור מתשלומין על העבד ועל הגדי.⁽⁹⁾ וקא סלקא דעתין, דמשום הכי הוא פטור הן על העבד והן על הגדי: על העבד הוא פטור [אף שהיה כפות לו ולא היה יכול לברוח], כי אין דמים למיתת אדם; ועל הגדי הוא פטור משום שהיה לו לברוח.⁽¹⁰⁾

אילימא מרתנן לקמן סא ב: המדליק את הגדיש, והיה גדי כפות לו לגדיש, ועבד סמוך לו ואינו כפות, שהיה לו לברוח, ונשרף עמו, הרי הוא חייב על הגדי⁽⁸⁾ ופטור על העבד, שהגדי לא היה יכול לברוח, ואילו העבד היה לו לברוח. אבל אם היה עבד כפות לו, והיה גדי סמוך

ב. כתב רש"י לפרש מה שאמרו גבי אשו "שלא בכוונה", שהוא משום דאם בכוונה הרי פשיטא לן שפטור משום ד"קם ליה בדרכה מיניה"; והיינו כמאן דאמר "אישו משום חיציו", כי למאן דאמר "אישו משום ממונו" אין חיוב מיתה על אש, ואין שייך "קם ליה בדרכה מיניה", [כמבואר לעיל דף כב].

אבל התוספות כתבו: "ולאו דוקא אשו שלא בכוונה, דכל שכן אשו בכוונה"; ויתירה מזאת כתבו: "ודוקא אליבא דמאן דאמר "אשו משום ממונו" פריך, דהויא דומיא דשור, אבל למאן דאמר: "אשו משום חיציו", היינו אדם המזיק.

8. ברש"י הזכיר גם את הגדיש, ואף שודאי אמת הוא, צריך ביאור, שהרי גם בסיפא דקתני "פטור" הרי הוא חייב על הגדיש, לפי מה שסברה הגמרא בתחילה.

9. לפי סברת הגמרא עכשיו בהבנת המשנה, אינו פטור אלא על העבד והגדי, אבל על הגדיש חייב.

10. לפי מה שסברה הגמרא עכשיו בביאור המשנה, מוכח שאומרים גם גבי בהמה "היה לה לברוח", אך לפי המסקנא בביאור המשנה, אם אומרים כן, ראה תוספות לעיל כב ב, ורש"י לקמן סא ב.

שכתב בטעם הפטור באש: "דאין תשלומין לעבד אלא במקום קנס בשור המועד", ויש לפרש כוונתו כפי שנתבאר.

אבל לשון התוספות הוא: "אשו שלא בכוונה, על פי עדים שלם דמים, כיון דשורו שלא בכוונה אף על פי שאין יכול לבוא בשום ענין לידי כופר וקנס משלם דמים, אם כן באש נמי משלם דמים, אף על פי שאין יכול לבוא בשום ענין לידי כופר", ודבריהם הם היפוך הסברא הכתובה לעיל, שמדבריהם נראה, שיותר יש לחייב דמים כשיכול לבוא לידי חיוב כופר וקנס, מאשר כשאין יכול לבוא לידי חיוב קנס, וזה היפך הסברא הנזכרת.

וסברתם דומה לסברא המבוארת בגמרא לעיל, שאם מתחייב על ידי הודאתו כופר, אף דמים מתחייב, ואם אין מתחייב קנס על ידי הודאתו, אינו מתחייב אף דמים; והיינו דאמר ליה רבא: אם אתה סובר שיש חיוב דמים אף כשהוא שלא בכוונה, ואף על פי שבאופן זה עצמו אין כופר וקנס, מכל מקום היות ובכוונה יש כופר וקנס ממילא מתחייב הוא דמים, אם כן אף אנו נאמר שגבי אישו יהיה חיוב דמים כיון שעל ידי שורו ובכוונה יש דמים, והביאור בכל זה מתבאר לכאורה רק על דרך ה"ברכת שמואל" שחיוב הדמים שנזכרו כאן יסודם מדין כופר וקנס, אם כי מאידך גיסא תיקשי לדעתו: מהיכי תיתי לחייב דמים מדין כופר וקנס באש שלא חייבה בו תורה כלל כופר וקנס.

וּדְרִשְׁינָן: "שור ולא אדם" — לא קתני
בברייתא! הרי מוכח שאף אש שלא בכוונה
אינה משלמת דמים!

אף כך אי אפשר לומר, כי: **דילמא תנא**
הברייתא חומר אחד ושייר חומר אחר.

אלא מכח קושיא זו אומרת הגמרא, שרבא
לא היה פשוט לו שאש שלא בכוונה אינה
משלמת דמים, עד שהקשה מכח זה קושיא
על רבה.

אלא, רבא גופיה, אבעויי מיבעי ליה. ספק
הוא שנסתפק, אחר ששמע מרבה ששור
שלא בכוונה משלם דמים:

אשו שלא בכוונה, מי משלם אף הוא דמים
כמו שור שלא בכוונה, או לא משלם דמים?
וצדדי ספיקו הם:

מי אמרינן: גבי שור הוא דבכוונה משלם
כופר, שלא בכוונה משלם דמים, כלומר:
דוקא גבי שור היות ובכוונה משלם כופר,
לכן משלם הוא שלא בכוונה דמים —

אבל אשו דבכוונה לא משלם כופר, אם כן
שלא בכוונה נמי לא משלם דמים.

או דלמא, כיון דגבי שור שלא בכוונה, אף

הרי מוכח שבאש אין חיוב דמים על מיתת
אדם! (11)

כך אי אפשר לומר, כי אין טעם הפטור
בסיפא כאשר פירשת, **דהאמר ריש לקיש**
[לעיל כב ב] **לפרש את המשנה: כגון**
שהצית בגופו של עבד וחייב הוא מיתה
עליו כשהיה כפות, ופטור על כולם ואפילו
על הגדיש משום דקם ליה **בדרבה מיניה**
שהרי חייב מיתה על העבד.

אלא תפרש את מקורו של רבא באשו שלא
בכוונה שהוא פטור מדמים, שהוא **מזא**
דתניא:

חומר באש מבבור, שהאש מועדת לאכול
בין דבר הראוי לה ובין דבר שאין ראוי לה,
כלומר: חייב הוא על האש בין ששרפה מה
שהוא ראוי לה, דהיינו עצים וכיוצא בזה,
ובין ששרפה מה שאינו ראוי לה, וכגון
שליחכה את הניר שבשדה או ששרפה
אבנים. (12)

מה שאין כן בבור, שאינו חייב על מה שאין
ראוי לו. (13)

ואילו חומר נוסף באש מבבור: שהאש
משלמת שלא בכוונה דמים אם נשרף אדם,
מה שאין כן בבור שאינו משלם על אדם —
שהרי נאמר בו: "ונפל שמה שור או חמור"

"אשו משום חיציו".

12. כן פירש רש"י, וראה במה שנתבאר בגמרא
לעיל י א.

13. ראה בגמרא לעיל י א מה חשוב "אינו ראוי"
לבור, וראה שם בתוספות בד"ה ליחכה.

11. ואם תאמר: דילמא הוא פטור על העבד
משום ד"קם ליה בדרבה מיניה", כתב רש"י:
"דקסבר אשו משום ממון, ואין כאן חיוב
מיתה", ולא ביאר רש"י מי הוא זה דקסבר הכי,
שהרי לפי פירוש רש"י סבר רבא "אשו משום
חיציו" שהרי לכן אמר רבא "אשו שלא בכוונה",
כי בכוונה חייב הוא מיתה, וזה הוא כמאן דאמר

וכי תימא הכי נמי —

והאמר ריש לקיש: שור שהמית את העבד שלא בכוונה, פטור משלשים שקלים; הרי שאין דורשים "אם עבד" לרבותו.

אמר ליה רב דימי לאביי: וכי גברא אנברא קרמית [מאמורא לאמורא אתה מקשה]?! והרי אם כי ריש לקיש אינו דורש "אם עבד", שפיר יש לומר שרבי יוחנן דורשהו. (16)

כי אתא רבין מארץ ישראל אמר בשם רבי יוחנן:

היה לו לכתוב לומר "עבד יגח השור". ומה תלמוד לומר "אם עבד יגח השור"? לרבות בא הכתוב לחיוב קנס, כשהרג את העבד שלא בכוונה, כעבד בכוונה.

ולריש לקיש — הפותר על הריגת עבד שלא

על גב דליכא כופר באופן זה עצמו, הרי הוא משלם דמים, גבי אשו נמי, אף על גב דאפילו בכוונה לא משלם כופר, מכל מקום שלא בכוונה מיתה, משלם דמים. (14)

ולא ידעינן, תיקו!

כי אתא רב דימי מארץ ישראל אמר בשם רבי יוחנן:

היה לכתוב לומר: "כופר יושת עליו", ומה תלמוד לומר: "אם כופר יושת עליו", לרבות בא הכתוב חיוב כופר כשהרג השור שלא בכוונה, ככופר בכוונה, וחלוק בזה רבי יוחנן על רבה הפותר.

אמר ליה אביי (15) לרב דימי: אלא מעתה כדרשתך, "עבד" — הכתוב גבי דמי עבד, שנאמר: "אם עבד יגח השור או אמה" — נמי נאמר שדי היה לכתוב לאומרו, ומה תלמוד לומר: "אם עבד", לרבות עבד שלא בכוונה כעבד בכוונה?!

על פי מה שכתב הרמב"ם [נזקי ממון י ג] "והואיל וכל חיה ועוף שהרגו אדם נסקלין, האיך ימצא מועד להרוג עד שישלמו בעליו את הכופר, [וכקושיית הגמרא לעיל מא א]?! וביאר דמשכחת לה "שהרג וברח והרג וברח והרג וברח [וכתירון הגמרא לעיל], וברביעי נתפס, שאין הבעלים חייבין בכופר עד שייסקל השור".

ומבואר מדבריו, שאם כי הרמב"ם פוסק בשור שהרג שלא בכוונה שהוא חייב כופר וקנס, [כמבואר כמה פעמים בפרק י שם], מכל מקום סובר הרמב"ם, שעד כאן לא מרבינן מ"אם כופר" אלא לענין שלא בכוונה שאינו חייב סקילה כלל, אבל כשהרג בכוונה שיש חיוב סקילה, כי אז אינו משלם כופר עד שייסקל

14. לפי ה"ברכת שמואל" יש מקום להבין את סברות הגמרא בזה, אך אם שלא כדבריו, צריך ביאור סברות הגמרא.

15. ראה בעמוד א, שאביי עצמו הקשה על רבה הסובר שם שהבעלים חייבים בכופר כשהרג השור שלא בכוונה, וכאן מקשה הוא בהיפוך על דעת החולק.

16. ברשב"א לעיל מא ב ד"ה וא"נ, מבואר, דאם כי דרשינן מ"אם כופר" לרבות את השור שהרג שלא בכוונה, מכל מקום אין מרבים מזה שור שהרג על פי בעלים או על פי עד אחד. וב"אבן האזל" [נזקי ממון ח יג, ובקצרה בפרק י תחילת הלכה ג], ביאר דעת הרשב"א,

בכוונה. (18)

ואילו "כופר אם כופר" כתיב במקום תשלומין, שהרי נאמר "אם כופר יושת עליו", ושפיר מרבינן תשלומין אף שלא בכוונה.

שנינו במשנה: **וכן בבן או בבת:**

תנו רבנן: כתיב: "השור יסקל או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו", לחייב בא הכתוב את השור בסקילה, על גניחת הקטנים בעל גניחת הגדולים.

ואם תאמר: למה לי קרא, והלא דין הוא ניש ללומדו בבנין אב]:

הואיל וחייב מיתה על אדם באדם [אדם שהרג את האדם], וחייב סקילה על שור באדם, מה כשחייב אדם באדם, לא שנא בין הריגת הקטנים להריגת הגדולים, (19) אף כשחייב שור באדם, לא תחלוק בו בין

בכוונה מדמי עבד — נמי נימא [האם נאמר גם]: מד"עבד אם עבד" לא דריש לרבותו שלא בכוונה, "כופר אם כופר" נמי לא דריש לרבות הריגת בן חורין שלא בכוונה לחיוב כופר?

אמרי בני הישיבה: לא מוכרח לומר כן, (17) ויש לומר, שאם כי "עבד אם עבד" לא דריש לרבות הריגתו שלא בכוונה, מכל מקום "כופר אם כופר" — דריש לרבות חיוב כופר על הריגת בן חורין שלא בכוונה!

ומאי שנא?

כי "עבד אם עבד" לא כתיב במקום תשלומין, אלא בעיקר הנגיחה נאמר, והוצרך לכותבו, לחלק בין דין בן חורין האמור למעלה שהוא משלם עליו כופר, לעבד שהוא משלם עליו קנס קצוב שלשים שקלים, ולכן לא מרבים ממנו נגיחה שלא

שבאו עדים בפני בית דין, אלא שלא נתפס השור כדי לגמור את דינו בפניו [ראה רמב"ם נזקי ממון יא י' ולסוקלו, זה בלבד מיקרי חייב סקילה; והסברא כצד ראשון].

17. כן נראה בפשוטו, שהרי הכרח אין לכאורה לומר כן, אך ראה לשון התוספות לעיל מא ב ד"ה נקי.

18. נתבאר על פי רש"י.

וב"תורת חיים" ביאר, שהיות וגבי נגיחה כתיב, אם נרבה שלא בכונה בכוונה, אם כן יהא משמע שלכל דבר הוי נגיחה שלא בכוונה בכוונה, ואף לענין סקילה, והרי לענין סקילה אין הדבר כן.

19. שהרי נאמר בו: "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת".

השור וכפשטות הכתוב: "השור יסקל ... אם כופר יושת עליו"; ומהאי טעמא סובר הרשב"א, שבהמית על פי בעלים או עד אחד, היות ויש חיוב סקילה על השור, רק שאין עדים, אין הבעלים משלמים כופר.

והוסיף עוד שם, שהרמב"ם [סנהדרין ה יד] גופיה חלוק בזה על הרשב"א, וסובר, שבהמית על פי עד אחד או על פי בעלים, חייב בכופר; ומשום שלדעתו, כל שאין עדים אין עליו דין סקילה, והוי דומיא דשלא בכוונה.

[ויש להסתפק לפי שיטת הרמב"ם, אם יאמרו הבעלים שהשור הרג על פי עדים, אם יהיו חייבים בכופר; האם נאמר שהיות ולפי דבריהם יש עדים, אם כן חייב הוא סקילה, והיות ולא נסקל בפועל פטורים הם מכופר; או נאמר, שאם לא באו עדים בפני בית דין אין זה חשוב "חייב סקילה", ורק באופן שדיבר בו הרמב"ם, דהיינו

קטנים לגדולים?!

ועוד: הרי קל וחומר הוא שחייב בשור על הקטנים כגדולים, כי:

ומה אדם באדם, שלא עשה בו את הקטנים ההורגים כגדולים ההורגים, שאין הקטנים חייבים מיתה אם הרגו אדם, (20) מכל מקום חייב בו מיתה על הקטנים הנהרגים כגדולים הנהרגים —

א-תמ

שור באדם, שעשה בו שורים קטנים שהרגו, כשוורים גדולים שהרגו, (1) ואף הם חייבים סקילה, אינו דין שחייב אותם על הקטנים שנהרגו כגדולים שנהרגו.

לא קשיא, כי אין ללומדו לא מבנין אב ולא מקל וחומר, כי:

לא, אם אמרת שהוא חייב על הקטנים כגדולים, אלא אדם באדם, שכן חייב הוא בחבלה בארבעה דברים תוספת על נזק, [דהיינו: צער ריפוי שבת ובושת]; תאמר שיהא חייב על הקטנים הגדולים אף בשור באדם, שהוא אינו חייב בחבלה בארבעה דברים אלא בנזק בלבד.

ולפיכך תלמוד לומר: "או בן יגח או בת יגח" לחייב אף את השור באדם על הקטנים כגדולים.

ואין לי — שיהיו חייבים סקילה על הריגת הקטנים — אלא במועדון, בתם מנין שהוא חייב סקילה אף על הריגת הקטנים?

ואם תאמר: פשיטא, שהרי והלא דין הוא [בבנין אב נלמדנו]:

הואיל וחייב את השור סקילה בהריגת איש ואשה, וחייב אותו סקילה אף בהריגת בן ובת, מזה כשחייב אותו באיש ואשה, לא חלקת בו בין תם למועד, אף כשחייב בבן ובת, לא תחלוק בו בין תם למועד.

ועוד: הרי קל וחומר הוא שהתם חייב על הריגת הקטנים?!

מה איש ואשה שהורע כחם בנזקין, שאם הזיקו הם הרי הם חייבים בתשלום, לא חלקת בו כשהרגו אותם בין תם למועד — בן ובת הקטנים שיפח כחם בנזקין, שאם הזיקו הם אינם חייבים לשלם, (2) אינו דין שלא תחלוק בהן כשהרגו אותם בין תם למועד.

אמרת: אין הדבר כן, כי אי אפשר ללמוד מאיש ואשה, שיהא דין התם כמועד, לא בבנין אב ולא בקל וחומר!

מבנין אב אי אתה יכול ללומדו, משום שוכי דנין בבנין אב קל מחמור לחמור עליו, עד שאתה לומד תם לחייבו על הקטנים ממועד שהוא חייב על הקטנים?!

והרי אם החמיר הכתוב במועד החמור [שהוא חייב כופר] לחייבו סקילה על הקטנים, תחמיר בתם הקל [שאינו חייב כופר] לחייב אף אותו סקילה על

יזמו קרוי שור".

2. שהרי שנינו במשנה לקמן פז א: "חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהן חייב, והם

20. שהרי לא נאמר אלא: "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת".

1. שהרי חייבה תורה את השור שהרג, ו"שור בן